

mogelijk dat van Kleffens en de ambtgenoten die zich naast hem schaarden, een oorlogsverklaring nalatend, onteigening van deze vestigingen hebben willen voorkomen¹, maar kunnen hier toch niet het enige motief in zien dat bij hen een rol gespeeld heeft. Nederland had in juni '40 inderdaad niets in de Middellandse Zee waarmee het tegen Italië vechten kon en in die omstandigheden zagen van Kleffens en anderen een oorlogsverklaring als een nogal goedkoop gebaar. Later werd die oorlogsverklaring minder urgent, toen eenmaal bleek (zulks was van begin '41 af het geval) dat het ontbreken ervan niet in het minst verhinderde dat Nederlandse marine-eenheden in de Middellandse Zee effectief aan de strijd tegen Italië deelnamen. Eigenlijk zou het logisch geweest zijn indien het ook in december '41 niet tot een oorlogsverklaring aan Italië was gekomen en zo heeft van Kleffens er kennelijk ook aanvankelijk over gedacht; bij de afwijzende houding die hij nog op 9 december '41 innam, speelde evenwel ook irritatie tegen Furstner een rol: deze had op hem en anderen de indruk gemaakt volledig aan de leiband te lopen van de *Admiralty*. Intussen moest ook van Kleffens bij nader inzien erkennen dat de situatie in december '41 anders was dan in juni '40: de gemeenschappelijke verdediging tegen Japan vergde dat Nederland zich in alle opzichten naast Engeland en de Verenigde Staten opstelde; Italië had de Verenigde Staten de oorlog verklaard en dus was het wenselijk dat Nederland Italië de oorlog verklaarde. Dat kon geschieden zonder dat bij de buitenwereld de indruk gewekt werd (een indruk die in de zomer van '40 had kunnen ontstaan) dat Nederland een bijwagen van Engeland was geworden; vermelding verdient nog dat in juni '40 ook geen der andere regeringen in ballingschap een oorlogsverklaring aan Italië noodzakelijk geacht heeft.

Onze conclusie is dat, hoewel Gerbrandy gelijk had met zijn opvatting dat alleen een onmiddellijke oorlogsverklaring aan Italië een 'heldere positie' had doen ontstaan, en Furstner niet minder terecht betoogd had dat de uitslag van de oorlog bepalend zou zijn voor het behoud van Nederlandse kapitalen, er toch geen termen aanwezig zijn om de terughoudendheid die het kabinet zich opgelegd had, als schadelijk te zien voor de belangen van het koninkrijk. Het is mogelijk dat bij deze en gene onder de ministers die op 11 juni '40 besloten een oorlogsverklaring aan Italië achterwege te laten, de wens om niet nog dieper in de oorlogvoering verstrikt te raken

¹ Dat is niet gelukt; de vestigingen van Philips en van de Aku ressorteerden onder de centrale directies in bezet Nederland en golden in juni '40 dus reeds als 'vijandelijk' vermogen - met de vestiging van de 'Koninklijke'/Shell was dat niet het geval, maar zij werd door de Italiaanse regering spoedig onder beheer genomen.